
บทนำ
หนึ่งทศวรรษงานเขียนชายแดนภาคใต้
ภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่

อนุสรณ์ อุณโณ

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความนำ

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระลอกใหม่ที่ปะทุขึ้น “อย่างเป็นทางการ” ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์งานศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างสำคัญ จากเดิมที่มีจำนวนไม่มากตามจำนวนของเหตุการณ์ความไม่สงบที่ลดลงในทศวรรษก่อนหน้า งานเขียนเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ในทศวรรษที่ผ่านมาได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากตามจำนวนของเหตุการณ์ กระทั่งเกิดการเปรียบเทียบเชิงเสียดสีประชดประชันว่าเป็น “อุตสาหกรรมการวิจัย”

อย่างไรก็ดี แม้จะมีจำนวนมาก ทว่างานเขียนเหล่านี้มีลักษณะกระจุกตัวในเชิงประเด็นปัญหา เพราะส่วนใหญ่พุ่งเป้าไปที่ตัวเหตุการณ์เป็นหลัก โดยมุ่งตอบคำถามว่าเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร เหตุใดจึงทวีจำนวนขึ้น ใครอยู่เบื้องหลังและมีความต้องการอะไร ทว่าไม่สู้จะกล่าวถึงชีวิตคน โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมที่อยู่ภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบมากนัก ทั้งที่คนเหล่านี้คือผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่ (Askew 2010) ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐไทยพุทธดังในช่วงสองสามทศวรรษก่อนหน้า นอกจากนี้ งานศึกษาเหล่านี้มีลักษณะกระจุกตัวในเชิงสาขาวิชา ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในปัจจุบันมีสาเหตุสำคัญมาจากเหตุการณ์ในอดีต ส่วนงานอีกกลุ่มที่มีจำนวนใกล้เคียงกันคืองานศึกษาด้านรัฐศาสตร์ เพราะเหตุการณ์ความไม่สงบในแง่หนึ่งคือปัญหาทางการเมือง ขณะที่งานศึกษาทางมานุษยวิทยารวมทั้งสังคมวิทยากลับมีจำนวนไม่มาก ทั้งที่เหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตคนสามัญซึ่งเป็นประเด็นศึกษาของสาขาวิชาเหล่านี้โดยตรง โดยเฉพาะมานุษยวิทยา

คำถามจึงเป็นว่าเหตุใดงานศึกษาเกี่ยวกับชีวิตคน โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมที่อยู่ภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ หรืออีกนัยหนึ่งคืองานศึกษาทางด้านมานุษยวิทยารวมถึงสังคมวิทยา จึงไม่ได้สัดส่วนกับสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นเพราะ

นักมานุษยวิทยารวมถึงนักสังคมวิทยามีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับนักวิชาการสาขาอื่นเช่นนั้นหรือ จึงส่งผลให้มีงานศึกษาออกมาน้อยตามไปด้วย หรือเป็นเพราะนักมานุษยวิทยารวมถึงนักสังคมวิทยาพุ่งความสนใจไปยังประเด็นอื่น หรือมีวิธีทำความเข้าใจปัญหาในอีกลักษณะ งานที่ผลิตออกมาจึงไม่ถูกนับรวมในงานศึกษากลุ่มนี้ หรือเป็นเพราะระเบียบวิธีของสาขาวิชาที่เน้นการศึกษากาคนไม่สามารถดำเนินการได้สะดวกภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบ จึงส่งผลให้ไม่ผู้มีงานศึกษาออกมาตามไปด้วย ขณะที่สาขาวิชาอื่น เช่น ประวัติศาสตร์ สามารถดำเนินการศึกษาได้สะดวกกว่าเพราะอาศัยเอกสารเป็นหลัก จึงสามารถผลิตงานได้มากกว่า หรือเป็นเพราะว่าความรู้เชิงมานุษยวิทยารวมถึงสังคมวิทยาไม่มีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อเทียบกับงานบางสาขาวิชา เช่น รัฐศาสตร์ จึงส่งผลให้ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการวิจัยและไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คำถามเหล่านี้สำคัญ ทว่ายังไม่มีการสำรวจอย่างเป็นกิจจะลักษณะเท่าที่ควร

บทความ 4 ชิ้นในหนังสือเล่มนี้มุ่งสำรวจคำถามข้างต้น โดยพิจารณาว่าในรอบทศวรรษเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ (พ.ศ. 2547 - พ.ศ. 2557) มีงานศึกษาด้านมานุษยวิทยารวมถึงสังคมวิทยาและสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างไร บทความแต่ละชิ้นมุ่งสำรวจในประเด็นเฉพาะ ทว่ามีความคาบเกี่ยวหรือซ้อนกันระดับหนึ่ง โดยบทความของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ สำรวจงานศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเด็นชาติพันธุ์และศาสนา บทความของชาภิย์ พิทักษ์คุมพล สำรวจงานศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้ง ซึ่งใกล้เคียงกับบทความของเอกรินทร์ ส่วนศิริ ที่สำรวจงานศึกษาประเด็นการเมือง ส่วนบทความของชลิตา บัณฑุวงศ์ สำรวจงานศึกษาประเด็นเศรษฐกิจ และมีความจำเพาะในแง่ที่นำงานศึกษาของเธอมาร่วมสนทนาหรือวิพากษ์วิจารณ์งานศึกษาหมวดนี้ไปในเวลาเดียวกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับบทความของศรยุทธ เนื่องจากผู้เขียนทั้งสองต่างดำเนินการวิจัยและเขียนงานเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้มาอย่างต่อเนื่อง

บทความเหล่านี้ได้รับการนำเสนอในงานสัมมนาประจำปีของศูนย์ศึกษาสังคม และวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “หนึ่งทศวรรษมานุษยวิทยาและสังคมวิทยากับการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้” วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2557 ซึ่งนอกจากการนำเสนอบทความ ประกอบการให้ความเห็นแล้ว กิจกรรมในงานยังประกอบด้วยการเล่น 2 หัวข้อ คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การวิจัย และการประเมินสถานะความรู้และแนวทางการพัฒนาการวิจัยทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยหลังจากการนำเสนอและรับฟังความเห็นในงานสัมมนา บทความเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาก่อนปรับแก้เป็นบทความฉบับสมบูรณ์ ดังปรากฏในหนังสือ ซึ่งสามารถประมวลร่วมกับงานศึกษาอื่นที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

งานศึกษาชายแดนภาคใต้ช่วงก่อนเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่

งานศึกษาเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้สัมพันธ์กับเหตุการณ์ความไม่สงบโดยตรง เริ่มจากงานสมัยบุกเบิกในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 เช่น นันทวัน สำรองสภาพปัญหาและสาเหตุของความไม่สงบในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล นับตั้งแต่อดีตจนถึงยุคที่ขบวนการแยกดินแดนมลายูเริ่มเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นในเวลานั้น (Haemindra 1976; 1977) อารง (2519) ศึกษาปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และชี้ว่าประวัติศาสตร์ความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสาเหตุความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวมลายูมุสลิม ส่งผลให้งานเขียนในทศวรรษต่อมาหรือในคริสต์ทศวรรษ 1980 ที่ขยายตัวอย่างมากตามเหตุการณ์ความไม่สงบกระจุกตัวอยู่ที่ขบวนการแยกดินแดนมลายูเป็นหลัก สุรินทร์ เห็นว่าเหตุการณ์ความไม่สงบไม่ได้เป็นความขัดแย้งทางการเมือง หากแต่เป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนาที่ดำเนินมาหลายศตวรรษ (Pitsuwan 1988) ขณะที่รูธ แม็คเวย์ (Ruth McVey 1984) พิจารณาความขัดแย้งดังกล่าวในกรอบ

ชาตินิยม และเสนอว่าเพราะเหตุที่ความเป็นไทยผูกกับพุทธศาสนา การเคลื่อนไหวของขบวนการแยกดินแดนจึงได้รับการสนับสนุนจากชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ (McVey 1984) เช่นเดียวกับเรย์มอนด์ สคิวพิน (Raymond Scupin) ที่เห็นว่าชาตินิยมไทยคือสาเหตุสำคัญของการเกิดขึ้นของขบวนการแยกดินแดนมลายู (Scupin 1986) ขณะที่โอมาร์ ฟารูก (Omar Farouk) เห็นว่าขบวนการแยกดินแดนมลายูคือชาตินิยมเชิงปฏิกริยา (Farouk 1988) อย่างไรก็ดี มีงานจำนวนหนึ่ง เช่น อุทัย ดุลยเกษม เสนอว่าความขัดแย้งเป็นประเด็นทางการเมืองมากกว่า (Dulyakasem 1988)

นอกจากนี้ ซากีย์ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าในปี พ.ศ. 2527 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำเนินโครงการวิจัยเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2 โครงการ โครงการของสุรินทร์ พิศสุวรรณ ชี้ว่าการที่รัฐไทยมีจักรวาลวิทยาแบบพุทธและเรียกร้องความจงรักภักดีจากคนต่างศาสนาก่อให้เกิดความขัดแย้ง เพราะชาวมุสลิมในพื้นที่พยายามรักษาอัตลักษณ์ของพวกเขาไว้ ส่วนโครงการของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ชี้ว่าความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุมาจากความอยุติธรรมและโครงสร้างเหมือนเช่นภาคอื่น ทว่าเข้มข้นขึ้นเพราะความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์

ส่วนงานศึกษาทางมานุษยวิทยาในทศวรรษนี้ก็กลับมีจำนวนไม่มาก โดยนอกจากงานศึกษาทางมานุษยวิทยาชิ้นบุกเบิกในสองทศวรรษก่อนหน้า (Fraser 1962) งานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่แทรกตัวเข้ามาในทศวรรษนี้ที่สำคัญได้แก่วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ที่ศึกษาว่าชาวมลายูมุสลิม โดยเฉพาะผู้หญิง อารงเขตแดนทางชาติพันธุ์อย่างไร เธอเสนอว่าขณะที่ผู้ชายมีบทบาทสำคัญในการอ้างชาติพันธุ์ผ่านสถาบันทางการเมือง เช่น มัสยิด และโรงเรียนสอนศาสนา ผู้หญิงแสดงบทบาทดังกล่าวผ่านสถาบันไม่เป็นทางการ เช่น ครอบครัว เครือญาติ และเครือข่ายมิตรสหาย รวมถึงเครื่องแต่งกาย ภาษา อาหาร การแลกเปลี่ยนซื้อขาย และการเยี่ยมเยียน (Prachuabmoh 1980) นอกจากนี้ยังมีงานของหลุยส์ โกลอมป์

(Louis Golomb) ที่ศึกษาการบำบัดรักษาโรควัยไข้เจ็บด้วยความเชื่อและพิธีกรรมมลายู (Golomb 1985)

ศรยุทธตั้งข้อสังเกตว่างานศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทศวรรษนี้มีความโดดเด่นในแง่ของการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมลายูในบริบทความขัดแย้ง งานเขียนทางรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาที่เน้นสาเหตุการเคลื่อนไหวต่างให้ความสำคัญกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ ส่วนงานศึกษาทางมานุษยวิทยาซึ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากนัยทางการเมืองและการเป็นพลังการเคลื่อนไหว การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในสังคมมลายูจึงมีลักษณะเป็นการเมืองในตัวเอง นอกจากนี้ ศรยุทธตั้งข้อสังเกตว่าแนวการวิเคราะห์ซึ่งเน้นคู่ขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับชาวมลายูทำให้แลดูประหนึ่งว่าชายแดนภาคใต้มีเฉพาะชาวมลายู ทั้งที่ในพื้นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วยที่ประกอบขึ้นเป็นสังคมพหุลักษณะ

งานเขียนเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ในคริสต์ทศวรรษ 1990 มีจำนวนลดลงตามเหตุการณ์ความไม่สงบ กระนั้นส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับขบวนการแยกดินแดนมลายูเหมือนเช่นทศวรรษก่อนหน้า โดยนอกจากจะชี้ให้เห็นว่าชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสาเหตุหลัก (เช่น Anuar Nik Mahmud [1994]; Che Man [1995]; Idris [1995]; Uhlig [1995]) งานบางชิ้น ทำการศึกษาขบวนการแยกดินแดนต่างๆ อย่างละเอียด นับตั้งแต่ในแง่ของโครงสร้าง แกนนำ สมาชิก อุดมการณ์ ไปจนกระทั่งยุทธศาสตร์และยุทธวิธี (Che Man 1995) โดยซากียชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่างานชิ้นนี้รวมถึงงานชิ้นอื่นที่คล้ายคลึงกันเป็นงานศึกษาทางรัฐศาสตร์ที่ต่างไปจากงานศึกษาความขัดแย้งช่วงก่อนหน้า เพราะเป็นการเปรียบเทียบปัญหาชายแดนภาคใต้กับปัญหาในลักษณะเดียวกันของชนกลุ่มน้อยในพื้นที่อื่น เขาชี้ว่างานศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นคำอธิบายเชิงรัฐศาสตร์ที่เสนอว่าความขัดแย้งเป็นผลมาจากประเด็นทางประวัติศาสตร์และความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางการปกครองระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่ผู้คนมีความต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาที่ไม่สามารถผสมกลมกลืนได้กับวัฒนธรรม ความเชื่อกระแส

หลัก ทว่างานเหล่านี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะของชุมชนหรือทำความเข้าใจถึงชีวิตคนมลายูซึ่งได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง

อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลานี้มีงานทางรัฐศาสตร์บางชิ้นที่ต่างออกไป ที่สำคัญได้แก่งานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ชิ้นที่ศึกษามัสยิดหรืออะในฐานะ “โรงละคร” หรือพื้นที่ ซึ่งชาวมลายูมุสลิมต่อรองอัตลักษณ์ของพวกเขาใหม่ในฐานะชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย (Satha-Anand 1993) และชิ้นที่ศึกษาการสวมฮิญาบหรือผ้าคลุมศีรษะสตรีมุสลิมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการฟื้นฟูอิสลามในสังคมไทย (Satha-Anand 1994)

ส่วนงานมานุษยวิทยาในทศวรรษนี้ยังคงมีไม่มากเหมือนเช่นทศวรรษก่อนหน้า งานชิ้นสำคัญได้แก่ งานของแอนดรูว์ คอร์นิช (Andrew Cornish) ที่เสนอว่านอกเหนือจากกิจกรรมกองโจรแล้ว การต่อต้านขัดขืนของชาวมลายูต่อรัฐไทยรูปแบบอื่นไม่ผู้ได้รับความสนใจจากนักมานุษยวิทยา และเป็นเหตุให้ไม่เห็น “กิจกรรมแยกดินแดนของมวลชน” มลายูเหล่านี้ (Cornish 1997) เขาประยุกต์แนวคิดการต่อต้านขัดขืนในชีวิตประจำวันของเจมส์ ซี. สก็อตต์ (James C. Scott) เข้ากับแนวคิดเรื่องสังคมของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ในการชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอย่างพาราของชาวมลายูมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งของการต่อต้านขัดขืน การครอบงำ และการกลืนกลายของรัฐไทยอย่างไร

ภูมิภาคนิพนธ์เขียนชายแดนภาคใต้ในทศวรรษความไม่สงบระลอกใหม่

งานเขียนเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้กลับมาขยายตัวอีกครั้งตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมา หรือหลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ใน พ.ศ. 2547 ความสนใจของงานเขียนช่วงนี้กระจุกอยู่ที่ตัวเหตุการณ์ แต่ก็ต่างไปจากงานเขียนในช่วงทศวรรษก่อนหน้าในแง่ที่ว่าไม่ได้วิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหว หากแต่มุ่งไขปริศนาว่าเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร เหตุใดจึงทวีความเข้มข้นขึ้น

และมีใครอยู่เบื้องหลัง สามารถจำแนกได้สองกลุ่ม *กลุ่มแรก* เห็นว่าเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่เป็นผลของกระแสอิสลามสุดโต่ง เช่น คริวซองท์ (Croissant 2005) เห็นว่าแม้จะมีเชื้อไฟ เช่น ปมประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ การกดขี่ทางการเมือง การขูดรีดทางเศรษฐกิจ และการกีดกันทางสังคม ทว่าสิ่งที่ส่งผลให้เชื้อไฟเหล่านี้ปะทุขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงใน “ปัจจัยเกื้อหนุน” เช่น การขยายตัวของอิสลามสุดโต่ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของนโยบายรัฐและการจัดการความขัดแย้งที่ด้อยประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับวัฒนา สุภัทธาน (Wattana 2006) ที่เสนอว่าการปะทุขึ้นของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่เป็นผลมาจากกระแสอิสลามสุดโต่งสากล ผสมกับกระแสการตื่นตัวในศาสนาอิสลามและการแตกตัวของลัทธิอำนาจทางศาสนาในพื้นที่ ขณะที่ซาคารี อาบูซา (Zachary Abuza) เห็นว่าเป็นเพราะกลุ่มเคลื่อนไหวในพื้นที่ได้เชื่อมโยงกับกลุ่มอิสลามสุดโต่งข้ามชาติ เช่น อัลกออิดะฮ์ (Al-Qaeda) เป็นต้น (Abuza 2003)

กลุ่มที่สอง เห็นต่างจากกลุ่มแรก เช่น ดันแคน แม็คคาร์โก (Duncan McCargo) เห็นว่าแม้ดูเหมือนว่าศาสนาอิสลามมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง แต่ความขัดแย้งไม่ได้เป็นเรื่องของศาสนา หากแต่เป็นความคับแค้นขุนเคืองทางการเมืองและประวัติศาสตร์มากกว่า (McCargo 2008) การปะทุของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่เป็นผลมาจากการที่รัฐไทยล้มเหลวในการสถาปนาระบบการปกครองแบบมีส่วนร่วมที่ชอบธรรมในพื้นที่ และศาสนาอิสลามก็ถูกหยิบใช้ภายใต้ความขัดแย้งทางการเมืองที่วุ่น เช่นเดียวกับ โจเซฟ เหลียว (Joseph Chinyong Liow) ที่เห็นว่ามูลเหตุของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่คืออุดมการณ์ทางการเมืองชาตินิยมและการแยกดินแดนมลายู (Liow 2006) รวมทั้งศรีสมภพและปัญญาศักดิ์ ที่เห็นว่า เป็นอิทธิพลของความเชื่อเชิงอุดมการณ์ที่ส่งผลให้เหตุการณ์ความไม่สงบปะทุขึ้น (Jitpiromsri and Sobhonvasu 2006) ขณะที่รายงานการวิจัยของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549 อ้างใน ชากิจ พิทักษ์-คุมพล) เห็นว่าเป็นผลมาจากทั้งประเด็นชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์

นอกจากงานทั้งสองกลุ่มนี้แล้ว ยังมีงานเขียนที่พยายามอธิบายการปะทุของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ด้วยสาเหตุอื่น เช่น แม็คคาร์โก เห็นว่าเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร กับ “เครือข่ายสถาบันกษัตริย์” (network monarchy) ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (McCargo 2008) ขณะที่มาร์ค แอสคิว (Marc Askew) เห็นว่าการปะทุของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ไม่มีอะไรเกี่ยวกับ “ปัจจัยที่เป็นทางการ” จำพวกชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์เหมือนเช่นที่งานส่วนใหญ่กล่าวมา หากแต่เป็นผลของการสมคบคิดกันของกลุ่มผลประโยชน์และเครือข่ายอาชญากรรมมากกว่า (Askew 2007) ส่วนไมเคิล คอนเนอร์ส (Michael Connors) เห็นว่าเป็นการยากที่จะหาข้อยุติในสาเหตุ และผู้ก่อการหรือผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ เนื่องจากคำอธิบายเหล่านี้ล้วนยังคงอยู่ใน “เงาแห่งการคาดคะเน” (Connors 2006, 125)

นอกจากงานเขียนที่พยายามอธิบายสาเหตุรวมถึงผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ งานเขียนที่ขยายตัวอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งประกอบด้วยงานเขียนกลุ่มประวัติศาสตร์ โดยขึ้นที่เป็นหมุดหมายสำคัญคือหนังสือรวมบทความการประชุมนานาชาติ เรื่อง *ภาพลอกหลอน ณ ชายแดนใต้ของไทย: การเขียนประวัติศาสตร์ปาตานีและโลกอิสลาม* (Jory and Jirawat [eds.] 2009) ที่เสนอว่านับแต่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นต้นมา ความสนใจมักมุ่งไปยังศาสนาอิสลามในฐานะที่เป็นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ ทว่าไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ชาตินิยมมลายูแห่งปาตานีที่ยังคอยตาม “ลอกหลอน” ผู้คนในชายแดนภาคใต้อยู่ตลอดเวลา บทความในหนังสือจึงเป็นการทบทวนประวัติศาสตร์ดังกล่าวว่ามีลักษณะเช่นไรและส่งผลต่อคนในพื้นที่อย่างไร ส่วนรายงานการวิจัย “สถานะความเป็นสมัยใหม่อันแตกกระจาย: การค้นหาประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมปาตานี” (ทวีศักดิ์ เผือกสม และธนาภา เดชพาวุฒิกุล 2554) เป็นการรวมบทความทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตคนใน

วงกว้างมากกว่าจะจำกัดเพียงชนชั้นนำไม่กี่กลุ่ม รวมทั้งก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับขบวนการปลดปล่อยปาตานีไปสู่มิติอื่น เช่น เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

นอกจากนี้ งานเขียนประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญอีกชิ้นคือ *ประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปะตานี* ของ อิบรอฮิม ชุกรี (2549) มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีเนื้อหาตรงข้ามกับประวัติศาสตร์ไทยฉบับทางการ ทว่าสอดคล้องกับเป้าหมายของขบวนการเคลื่อนไหว จึงเป็นที่ยอมรับของขบวนการเคลื่อนไหวรวมทั้งขบวนการมุสลิมในพื้นที่มากกว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมีอิทธิพลต่องานเขียนประวัติศาสตร์ชายแดนใต้โดยรวม จนกระทั่งมีการตั้งข้อสังเกตว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ชายแดนใต้ “เป็นได้ก็เพียงแค่ส่วนขยายต่อจากหยาดน้ำหมึกอันแค้นเคืองของอิบรอฮิม” (ทวีศักดิ์ เผือกสม และจิรวัดน์ แสงทอง 2551) นอกจากนี้ เอกรินทร์ยังตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าการที่การเขียนประวัติศาสตร์ปาตานีเป็นที่จับตาของหน่วยงานความมั่นคงว่ามีแนวโน้มสนับสนุนแนวคิดแบ่งแยกดินแดน ได้ส่งผลให้การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์การเมืองของปาตานีต้องดำเนินการอย่างเงียบๆ และใช้ความระมัดระวังอย่างมาก

งานเขียนที่ขยายตัวอีกกลุ่มคืองานด้านรัฐศาสตร์หรือการเมืองการปกครอง โดยนอกจากในส่วนที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้า เอกรินทร์ชี้ว่างานกลุ่มนี้ขึ้นสำคัญได้แก่งานของศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และสุกรี หลังปูเต๊ะ (2550) ซึ่งเป็นการประมวลข้อคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เสนอรูปแบบการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ความไม่สงบ นอกนั้นเป็นการศึกษาการเมืองท้องถิ่น โดยเอกรินทร์หยิบงานของบุญอริ ยีหมะ (2549; 2554; 2555) ที่ศึกษานักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการหาเสียงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร และเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ส่งผลต่อการเมืองเลือกตั้งระดับประเทศอย่างไร ดังกรณีเหตุการณ์ตากใบที่ส่งผลให้ผู้สมัครพรรคเพื่อไทยแพ้การเลือกตั้ง แม้จะมีบาร์มี และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ส่วนงานของชัยวัฒน์

สถานันท์ (2551: 2553) เป็นงานที่มีลักษณะเฉพาะในแง่ที่ว่า เป็นหนังสือรวมบทความของผู้เขียนจากหลายสาขาวิชาไม่ได้จำกัดเฉพาะนักรัฐศาสตร์ และพิจารณาเหตุการณ์ความไม่สงบจากหลายแง่มุม ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่รัฐ คนในพื้นที่ หรือผู้ได้รับผลกระทบ พร้อมกับอาศัยวิธีวิหยาที่ต่างกันออกไป

นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีงานเขียนอีกกลุ่มที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนัก คือ งานศึกษาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งชลิตาเสนอว่าประกอบด้วย 3 กลุ่มด้วยกัน *กลุ่มแรก* เป็นงานที่ชี้ว่าความยากจนเป็นผลมาจากสภาพสังคม วัฒนธรรม และศาสนาของชาวมลายูมุสลิม ซึ่งเป็นช่องทางให้ขบวนการก่อความไม่สงบแทรกตัวเข้ามา รวมทั้งเป็นเหตุให้ชาวมลายูมุสลิมบางคนเข้าร่วม ความเข้าใจเช่นนี้ นำไปสู่การดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่จำนวนมาก ทว่าไม่ประสบผลเพราะเหตุการณ์ความไม่สงบยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งขบวนการเคลื่อนไหวก็ไม่เคยมีข้อเรียกร้องเกี่ยวกับปัญหาความยากจนหรือปัญหาเศรษฐกิจ

งาน *กลุ่มที่สอง* ชี้ว่าความยากจนเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ผิดพลาดของรัฐ ซึ่งนอกจากไม่ตรงความต้องการของคนในพื้นที่ และสนับสนุนกลุ่มทุนในการแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนและทำลายระบบนิเวศอย่างสำคัญ งานกลุ่มนี้ยังชี้ว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ดูไม่พัฒนา แท้จริงคือ “ทุนวัฒนธรรม” เพราะเป็นวิถีชีวิต ระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวางอยู่บนโลกทัศน์แบบอิสลาม ทว่ากำลังถูกทำลายด้วยการรุกรานของทุนและการพัฒนาของรัฐ

งาน *กลุ่มที่สาม* ว่าด้วยผลกระทบ ส่วนหนึ่งชี้ว่าเหตุการณ์ความไม่สงบส่งผลให้ธุรกิจหดตัวและคนในพื้นที่ทำมาหากินลำบาก ผู้ประกอบการค้าปลีกเชื้อสายจีนและชาวไทยพุทธต้องปิดร้านเร็วขึ้น รวมทั้งต้องอาศัยชาวมลายูมุสลิมมาขายหน้าร้าน และมักลงเอยด้วยการโยกย้าย โดยมีกิจการค้าปลีกของชาวมลายูมุสลิมขยายตัวแทนที่ ทว่างานอีกส่วนชี้ว่าเศรษฐกิจชายแดนได้ไม่ได้หดตัวอย่างที่เข้าใจกัน เพราะรัฐทุ่ม

งบประมาณลงมาในพื้นที่จำนวนมาก ซิดาซัวงานส่วนนี้สอดคล้องกับงานของเธอ ในแง่ที่ว่าชาวมลายูมุสลิมรับราชการและทำงานในหน่วยงานรัฐมากขึ้น ควบคู่ไปกับการขยายตัวของธุรกิจในพื้นที่ในลักษณะกลุ่มธุรกิจที่อิงหลักศาสนาอิสลาม

งานเขียนทางมานุษยวิทยามีจำนวนขึ้นเช่นกัน แต่ก็ถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับสาขาอื่น ส่วนหนึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ซึ่งศึกษาชาวมลายูมุสลิมในแง่มุมต่าง ๆ ท่ามกลางกระแสการฟื้นฟูศาสนาอิสลามและเหตุการณ์ความไม่สงบ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีน (แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง 2546) การดำเนินชีวิตและธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมลายู (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ 2551; 2552) การประกอบพิธีกรรมความเชื่อมลายู (ศุภรภรณ์ กันตะพัฒนา 2556; อนุสรณ์ อุณโณ 2556) การแต่งกายให้สวยงามตามหลักศาสนาอิสลาม (ธัญญธร สายปัญญา 2556) รวมถึงตัวตนและศักยภาพกระทำการของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ (Unno 2011) นอกจากนี้เป็นบทความกลุ่มที่ว่าด้วย “ชุมชนมลายูมุสลิม” ที่มีลักษณะถักทอกันเหนียวแน่นเป็นเนื้อเดียวและมีลักษณะค่อนข้างสถิต (ศรีศักร วัลลิโภดม 2550) กับกลุ่มที่เน้นเหตุการณ์ความไม่สงบ เช่น การปรับใช้และตีความศาสนาอิสลามเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับปฏิบัติการในกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบตลอดจนชาวมลายูมุสลิมทั่วไป (Dorairajoo 2006; 2007) รวมถึงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ผู้ใหญ่บ้านทั้งพุทธและมุสลิมใช้ในการรับมือกับผลพวงจากเหตุการณ์ความไม่สงบ (Askew 2009)

แม้งานเขียนมานุษยวิทยาจะมีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับงานในสาขาวิชาอื่น ทว่าแนวคิดและวิธีการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เช่น การศึกษาภาคสนาม และการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ได้ถูกปรับใช้ในสาขาวิชาอื่นอย่างกว้างขวาง เพราะเห็นว่าสามารถช่วยให้เข้าใจปัญหาความไม่สงบได้อย่างลึกซึ้ง รอบด้าน และตรงกับสภาพความเป็นจริง

มานุษยวิทยาข้ามสาขา

มานุษยวิทยาได้รับการกล่าวถึงโดยนักวิชาการสาขาอื่นว่ามีศักยภาพในการศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ เอกกรินทร์กล่าวว่านักรัฐศาสตร์ เช่น ไชยันต์ ไชยพร ได้ชักชวนให้นักรัฐศาสตร์ใช้วิธีการศึกษาแบบมานุษยวิทยาในการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อจะได้เข้าใจอัตลักษณ์ ภาษา วัฒนธรรม และศาสนา ที่ต่างจากสังคมส่วนใหญ่ ขณะที่ตัวเองซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์ก็เห็นว่างานรัฐศาสตร์ที่อาศัยการศึกษาภาคสนามเช่นมานุษยวิทยาจะช่วยให้เข้าใจจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น เพราะได้ทราบชีวิต ความหวัง คุณค่า และการต่อรองในชีวิตประจำวันของผู้คน

ในทศวรรษที่ผ่านมา มีงานศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ที่อาศัยหรือปรับใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่ง เช่น *Tearing Apart the Land: Islam and Legitimacy in Southern Thailand* ของดันแคน แม็คคาร์โก แม้จะเป็นงานด้านรัฐศาสตร์ แต่ก็ต่างจากงานด้านรัฐศาสตร์ทั่วไปในแง่ที่อาศัยการสัมภาษณ์เป็นวิธีการศึกษาหลักควบคู่ไปกับการศึกษาเอกสาร (หรือที่เอกกรินทร์เรียกว่า “รัฐศาสตร์ทางเลือก” แม็คคาร์โกเดินทางไปสัมภาษณ์ชาวมุสลิมกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้นำศาสนา ผู้นำทางการ รวมถึงผู้ก่อการ เพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุใดรัฐไทยจึงขาดความชอบธรรมในสายตาของคนเหล่านี้ และเหตุใดศาสนาอิสลามจึงได้กลายเป็นข้ออ้างอันชอบธรรมในการต่อสู้ทางการเมืองที่วาดด้วยความชอบธรรมที่วานี้ (McCargo 2008) ในทำนองเดียวกัน ศรีสมภพและสุกรีไม่เพียงแต่สัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อประมวลขึ้นเป็นข้อเสนอรูปแบบการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษที่เป็นการผลิตสานกันระหว่างการปกครองท้องถิ่นกับหลักธรรมรัฐ หากแต่นำมิติทางวัฒนธรรมและศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการปกครองดังกล่าวด้วย ส่วนบุษมหรืออาศัยการสัมภาษณ์นักการเมืองและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ว่าการหาเสียงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร

ในการทำงานเดียวกัน งานศึกษาทางประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งได้ปรับใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา เช่น ชุดโครงการวิจัย “สภาวะความเป็นสมัยใหม่อันแตกกระจาย: การค้นหาประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมปาตานี” ต้องการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับคนในวงกว้างและก้าวพ้นกรอบที่มองว่าประวัติศาสตร์ปาตานีเป็นพื้นที่การชงชิงความทรงจำระหว่างรัฐไทยกับ ขบวนการปลดปล่อยปาตานีเพียงอย่างเดียว หัวข้อโครงการวิจัยจำนวนมากจึง เกี่ยวข้องกับมานุษยวิทยา เช่น วิถีชีวิต อัตลักษณ์ ตระกูล ชุมชน มัสยิด พิธีกรรม สื่อ และบทเพลง ขณะเดียวกันบางโครงการก็อาศัยการศึกษาภาคสนามเป็นวิธีวิจัยหลัก เป็นความพยายามที่จะนำเสนอประวัติศาสตร์จากมุมมองหรือเสียงของ “คนใน” และ ในอาณาบริเวณที่ขาดหายไปในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมปาตานี (ทวีศักดิ์ เผือกสม และธนาภช เดชพาวุฒิกุล 2554) ขณะทำงานของวิไลวรรณ จงวิไลเกษม (2552) อาศัยแนวคิดความทรงจำร่วมแนวชาติพันธุ์วรรณาในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำร่วมของคนมลายูมุสลิมกับเหตุการณ์ความไม่สงบ เป็นการโต้กลับการรับรู้ชุดใหม่ที่ถูกนิยามว่ารุนแรงผ่านสื่อ มีการนำเสนอสัญลักษณ์ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติตลอดจนปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของไทยพุทธและมลายูมุสลิม

นอกจากนี้ วิธีการทางมานุษยวิทยาได้ถูกปรับใช้ในสาขาวิชาอื่นอีก เช่น ไมเคิล เจอร์รี่สัน (Michael Jerryson) นักวิชาการด้านศาสนาศึกษา อาศัยการสังเกตการณ์ รวมทั้งสัมภาษณ์พระ โดยเฉพาะในสถานที่ถูกส่งมาจำวัดในพื้นที่ ซึ่ให้เห็นว่าขณะปฏิบัติวัตรทางศาสนาตามปกติ พระเหล่านี้เผยแพร่แนวคิดชาตินิยม เชิงพุทธประเพณีติดตนราวกับเป็นทหารลับ พร้อมกับพกพาอาวุธ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัย ก่อหนุนให้เกิดความรุนแรง (Jerryson 2011) ส่วนชากี๋ยี่สว่างานของพลโทสำเร็จ อาศัยการสัมภาษณ์แนวร่วมที่มอบตัวหรือถูกจับกุมพร้อมกับเอกสารที่ยึดได้ เพื่อ อธิบายโครงสร้าง อุดมการณ์ และการคัดเลือกเยาวชนเข้าร่วมขบวนการแนวร่วม ปฏิวัติแห่งชาติมลายูปัตตานี (Barisan Revolosi Nasional Melayu Patani:

BRN) เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ของซาซ่า เฮลบาร์ต (Sascha Helbardt) ที่อาศัย การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ศึกษาโครงสร้าง ยุทธศาสตร์ เครือข่าย เป้าหมายร่วม รวมทั้งการรักษาความลับของขบวนการปีอาร์เอ็น (Helbardt 2011) อย่างไรก็ดี ซากีย์ตั้งข้อสังเกตว่าการที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในความควบคุมของทหาร และตำรวจส่งผลให้เกิดคำถามกับความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลในงานเหล่านี้

ทั้งนี้ นอกจากในแง่สาขาวิชา การปรับใช้แนวคิดและวิธีการทางมานุษยวิทยา ในงานเขียนเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังสามารถพิจารณาผ่านองค์กรและ สถาบันต่าง ๆ ได้ด้วย ส่วนหนึ่งเป็นเช่นที่ศรยุทธตั้งข้อสังเกตก็คือว่าเหตุการณ์ความ ไม่สงบระลอกใหม่ได้ก่อเกิดผู้กระทำการในพื้นที่จำนวนมาก อาทิ นักวิชาการ นักสันติวิธี นักวิชาการท้องถิ่น รวมถึงคนในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้ไม่ได้เป็น “นักรบ” ที่ฉวย ใช้โครงข่ายแห่งสภาวะเปลี่ยนผ่านในการต่อสู้ แต่เป็นผู้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่ใช้ งานเขียนทางวิชาการเป็นพื้นที่ในการต่อสู้หรือเสนอ “คำให้การทางการเมือง” จาก ตำแหน่งแห่งที่ของตน ส่งผลให้พวกเขาเป็น “ผู้เล่นหน้าใหม่” ที่สำคัญในสนาม งานเขียนว่าด้วยจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทศวรรษที่ผ่านมา

"ผู้เล่นหน้าใหม่" กับการปรับใช้มานุษยวิทยา

"ผู้เล่นหน้าใหม่" พยายามทำความเข้าใจและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาจากตำแหน่ง แห่งที่ ความรู้ ทักษะ และทรัพยากรของตนควบคู่ไปกับการปรับใช้บางส่วน of แนวคิด และวิธีการทางมานุษยวิทยา เพราะเห็นว่ามีศักยภาพในการทำความเข้าใจและแก้ไข ปัญหาจากข้างใน ดังกรณีมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ซึ่งศรยุทธชี้ว่าอยู่ภายใต้ การกำกับของนักมานุษยวิทยาอาวุโส ผู้เห็นว่าชุมชนมลายูมุสลิมเป็นชุมชนทาง ศีลธรรมที่มีศาสนาอิสลามคอยสร้างความเป็นปึกแผ่นและรักษาความสมดุลระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ ทว่าการพัฒนาที่มาจากภายนอกภายใต้การร่วมมือระหว่างรัฐกับ ทุนได้บั่นทอนสิ่งเหล่านั้นลง จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจและทรัพยากรรวมไปถึงเหตุการณ์

ความไม่สงบได้จำเป็นจะต้องฟังเสียง “คนใน” หรือทำให้ “คนใน” เป็นผู้แก้ไขปัญหาของตนเองภายใต้การหนุนเสริมจากนักวิชาการและนักวิจัย “คนนอก” ผ่านการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกัน

ศรยุทธชี้ว่างานเหล่านี้มีจุดร่วมกันในแง่ของการพยายามฉายภาพจากสายตาหรือว่าด้วยมุมมองเสียงของ “คนใน” และมีเนื้อหาเริ่มจากการเสนอว่าชุมชนแต่เดิมมีความรู้มรดกทางวัฒนธรรมและความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติอย่างไร มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองและมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศอย่างสมดุลบนฐานของศาสนาอิสลามอย่างไร และการพัฒนาของรัฐและการขยายตัวของระบบทุนนิยมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อสิ่งเหล่านี้อย่างไร เป็นการอาศัยโคกนาฏกรรมเพื่อกระตุ้นให้คนในพื้นที่ได้ตื่นตัวขึ้นมาปกป้องรักษาหรือว่ากอบกู้วัฒนธรรมและทรัพยากรของพวกเขาได้ด้วยตัวของพวกเขาเอง

ในทำนองเดียวกัน ศรยุทธชี้ว่าศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้ตั้งกลุ่มวิจัยความขัดแย้งและพหุวัฒนธรรมนิยมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในพื้นที่ทำงานวิจัยและผลิตงานเขียนออกมา โดยมีแนวคิดที่ว่าชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนา และไม่ได้มีแต่ด้านการสู้รบหรือว่าความรุนแรง หากแต่ประกอบด้วยเรื่องราวและความเคลื่อนไหวของคนสามัญที่หลากหลาย มีสีสันและชีวิตชีวา ศูนย์ฯ จึงสนับสนุนคนท้องถิ่นหรือว่า “คนใน” ให้บอกเล่าเรื่องราวของพวกเขาท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ผ่านงานวิจัย

นอกจากนักมานุษยวิทยาและหน่วยงานมานุษยวิทยาจากภายนอกแล้ว ชลิตาชี้ว่าองค์กรกึ่งรัฐในนาม “ภาคประชาสังคม” เป็น “ผู้เล่นหน้าใหม่” ที่สำคัญอีกกลุ่มในสนามงานเขียนชายแดนภาคใต้ในทศวรรษที่ผ่านมา และบางส่วนได้ปรับใช้มุมมองและวิธีการทางมานุษยวิทยาผ่านการดำเนินงาน “โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” เช่น สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับนักวิชาการท้องถิ่น นักพัฒนา และเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำสาบายบุรี ดำเนิน

โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี ต่อมาในระยะที่ 2 ได้ร่วมกับศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ดำเนินโครงการวิจัยการบริหารจัดการที่ดิน โดยมีคนในพื้นที่ นักวิชาการท้องถิ่น และนักพัฒนาเป็นกำลังสำคัญ เช่นเดียวกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งได้ร่วมมือกับธนาคารโลกและกระทรวงการคลัง ดำเนินโครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนใต้ ด้วยการสนับสนุนให้คนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมฟื้นฟูและพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ดำเนินโครงการเครือข่ายชุมชนศรัทธา เน้นการฟื้นฟูระบบคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา โดยอาศัยกลไกทางวัฒนธรรมหรือสถาบันทางสังคม เช่น “สภาซุรอ” เป็นแกนในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

นอกจากนี้ ชลิตาเชื่อว่าฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนโครงการวิจัยในพื้นที่ชายแดนภาคใต้จำนวนมาก มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับคนในพื้นที่เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่คนเหล่านี้กำลังประสบอยู่ด้วยตัวของพวกเขาเอง บางโครงการมีหัวข้อเชิงมานุษยวิทยาและอาศัยส่วนหนึ่งของวิธีการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา ขณะที่บางโครงการมุ่งค้นหา “ทุนทางวัฒนธรรม” ในพื้นที่ที่รัฐละเลยเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาท่ามกลางการขยายตัวของระบบทุน อาทิจี เครือข่ายทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม หากได้รับการหนุนเสริมจากรัฐอย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะช่วยให้ชาวมลายูมุสลิมมีชีวิตที่ดีรวมถึงมีสังคมที่สงบสุข

ข้อถกเถียง

แม้โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของ “ผู้เล่นหน้าใหม่” เหล่านี้จะเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเขียน ซึ่งเผยให้เห็นความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหา รวมถึงศักยภาพของสังคมและวัฒนธรรมมลายูมุสลิมที่มักถูกมองข้าม ทว่าการปรับใช้มุมมองและวิธีการทางมานุษยวิทยาในงานเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดระดับ

หนึ่ง นับตั้งแต่ในส่วนของความคาดหวังระหว่าง “คนใน” ผู้อยู่กับหรือว่าเป็นเจ้าของปัญหา กับ “คนนอก” ที่ต้องการเข้ามาแก้ไขและให้ความช่วยเหลือที่ไม่ตรงกัน ดังกรณีงานวิจัยภายใต้การสนับสนุนของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ชลิตาเชื่อว่าแม้ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะพยายามใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและวัฒนธรรมชุมชนในการแก้ปัญหาหรือให้ความช่วยเหลือคนในพื้นที่ ทว่าคนในพื้นที่กลับชี้ให้เห็นความจำเป็นและความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมากกว่า ส่วนโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้การสนับสนุนขององค์กรกึ่งรัฐหรือ “ภาคประชาสังคม” ชลิตาเห็นว่ามีข้อจำกัดในแง่ที่ว่าองค์กรเหล่านี้มองปัญหาภายใต้กรอบความมั่นคงเช่นเดียวกับรัฐ ทว่าไม่แตะสาเหตุหลักของปัญหา เช่น อุดมการณ์รัฐไทย และโครงสร้างการเมืองที่มีสถาบันจารีตเป็นหัวใจ โครงการวิจัยเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่ไม่เท่าทันชีวิตทางเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ หากแต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้หน่วยงานรัฐโดยเฉพาะทหารในการเข้ามาปฏิบัติการในพื้นที่ ท่ามกลางกระแสเรียกร้องของคนในพื้นที่ให้ทหารเคลื่อนย้ายออกไป

ส่วนงานวิจัยที่สนับสนุนโดยมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ศรยุทธชี้ว่ามีข้อจำกัดไม่เฉพาะแต่เป็นการวาดภาพอดีตชวนฝันของชุมชนมลายูมุสลิมให้เป็นชั่วคราวข้ามกับสภาพปัจจุบัน รวมทั้งเป็นการพิจารณาปัญหาในภาพกว้างแต่ขาดการเน้นและความลึก หากแต่ “ข้อมูล” หรือ “ภาพ” ที่งานเหล่านี้เสนอมายังไม่สามารถนับได้ว่าเป็นความจริงจากสายตาหรือวามุมมองของ “คนใน” อย่างที่งานวิจัยกลุ่มนี้พยายามกล่าวอ้าง ทั้งนี้ก็เพราะว่า “คนใน” ในงานเหล่านี้ไม่ได้มีอิสระในตัวเอง หากแต่ถูกกำกับโดย “คนนอก” ซึ่งพยายามสอดแทรกทัศนะ จินตนาการ จุดยืน หรืออุดมการณ์ทางการเมืองของตนเข้าไปตลอดเวลา ส่งผลให้เส้นแบ่งระหว่าง “คนใน” กับ “คนนอก” ในงานวิจัยเหล่านี้พร่ามัว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือส่งผลให้งานวิจัยกลุ่มนี้ไม่ได้บริสุทธิ์หรือเป็นภาพตัวแทนอันแท้จริงจาก “คนใน” ตามที่งานกลุ่มนี้กล่าวอ้าง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของการฉายภาพตัวแทนเชิงอุดมการณ์ของ “คนนอก” มากกว่า

ขณะเดียวกันประเด็น “คนใน” และ “คนนอก” ในบริบทงานเขียนชายแดนภาคใต้มีความสลับซับซ้อนกว่าที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เพราะแม้โดยทั่วไปจะเข้าใจว่า “คนใน” สามารถเข้าถึงข้อมูลหรือว่าความจริงได้มากกว่า “คนนอก” และด้วยเหตุนี้เสียงหรือมุมมองจาก “คนใน” จึงมีความน่าเชื่อถือมากกว่า ทว่าประสบการณ์ของนักวิชาการท้องถิ่น หรือ “คนใน” บางรายชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจดังกล่าวไม่ได้ถูกต้องเสมอไป เช่น รัตติยา สาและ (2551) เสนอว่าเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ไม่เพียงแต่ส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมมีลักษณะห่างเหินและไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น หากแต่ยังส่งผลให้เธอกลายเป็นคนแปลกหน้า หรือเป็น “คนนอก” ที่ถูกระแวง แม้เธอจะเป็นชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่หรือว่าเป็น “คนใน” และทำงานวิจัยในชุมชนเหล่านี้มาเป็นเวลานาน เธอรู้สึกว่าการที่ชุมชนไม่มีความปลอดภัยและข้อมูลที่ได้มีข้อจำกัด ในทางกลับกัน ในบางกรณีงานเขียนโดย “คนนอก” กลับได้รับการยอมรับและความเชื่อถือมากกว่างานเขียนโดย “คนใน” เช่น เอกรินทร์ เสนอว่า ในบริบทของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ งานเขียนโดยนักวิชาการภายนอก โดยเฉพาะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ และนักวิชาการต่างประเทศได้รับความน่าเชื่อถือและยอมรับในวงวิชาการและสาธารณะมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับงานเขียนโดย “คนใน” ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการท้องถิ่นหรือนักวิชาการมาเลเซีย เนื่องจากงานเขียนกลุ่มนี้มักมีกลิ่นอายของอุดมการณ์ชาตินิยมปาดานีเจือปนค่อนข้างมาก

นอกจากนี้ ศรยุทธชี้ว่างานกลุ่มที่อาศัยแนวคิดทางมานุษยวิทยาจำพวกพหุวัฒนธรรมนิยมมีข้อจำกัดในหลายลักษณะ นับตั้งแต่งานด้านการศึกษาซึ่งเน้นภาษาไทยเป็นภาษากลาง เพราะมุ่งสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคมและอุดมการณ์ชาติไทย จึงมีความขัดกันในตัวเอง เพราะขณะที่ต้องการหลุดจากการศึกษาเชิงเดี่ยวแต่กลับไม่ตั้งคำถามต่ออุดมการณ์เท่าที่ควร ขณะที่งานด้านประวัติศาสตร์แม้ก้าวหน้ากว่าสาขาอื่น ทว่ามักเล่าประวัติศาสตร์ปาดานีอันยิ่งใหญ่ในบรรยากาศชาตินิยมมลายู ส่งผลให้ผู้กระทำการเหลือแต่เพียงผู้นำมลายูกับรัฐไทย ทั้งที่เรื่องราวของชาวมลายู

ส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องคล้ายคลึงหรือเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำมาลายูกับรัฐไทย ส่วนงานด้านอัตลักษณ์และความหลากหลายมักเน้นการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมมากกว่าจะให้ความสำคัญกับบริบทและความขัดแย้ง แม้งานกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แต่ก็ได้วางอุดมการณ์แห่งชาติเป็นเสาหลักให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้เกาะไว้

ส่วนงานศึกษาความขัดแย้งที่อาศัยแนวคิดและวิถีวิทยาทางมานุษยวิทยา ซากีย์เห็นว่ายังมีค่อนข้างจำกัด ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าการศึกษาภาคสนามโดยเฉพาะ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในประเด็นความขัดแย้งดำเนินการค่อนข้างลำบาก ขณะเดียวกันงานกลุ่มนี้อธิบายปัญหาความขัดแย้งในกรอบเดิมและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ทั้งที่เหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนในแนวราบ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิม นอกจากนี้ ซากีย์ชี้ว่าแม้งานเหล่านี้ถูกใช้เป็นฐานในการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม ทว่าไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐที่ยังไม่สามารถก้าวข้ามกรอบคิดเรื่องความมั่นคงที่ตายตัวได้ ข้อเสนอที่เป็นการรุกรูททางการเมือง เช่น การใช้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงานในสถานทีราชการ และรูปแบบการปกครองพิเศษจึงถูกปฏิเสธ แม้จะสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้ก็ตาม

ความสงบ

เหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องแม้จะสงบลงมากกว่าหนึ่งทศวรรษแล้ว เนื่องจากสาเหตุสำคัญของปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข เช่นเดียวกับในส่วนของงานเขียนเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงดำเนินต่อไป แม้จะมีอัตราการขยายตัวลดลง รวมทั้งยังไม่มีงานชิ้นใดที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นหมุดหมายหรือก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมใหญ่เหมือนเช่นในทศวรรษที่ผ่านมา งานเขียนที่มุ่งอธิบายสาเหตุและผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ความไม่สงบมีปริมาณลดลง ขณะที่

งานเขียนเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของผู้คนภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบยังคงมีออกมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มานุษยวิทยาจะยังคงมีตำแหน่งแห่งที่ค่อนข้างเด่นชัดในสนามงานเขียนเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ต่อไป

อย่างไรก็ดี ตำแหน่งแห่งที่ของมานุษยวิทยาในสนามงานเขียนชายแดนภาคใต้เป็นคำถามหรือข้อท้าทายมากกว่าจะเป็นคำตอบสำเร็จรูป เพราะเหตุการณ์ความไม่สงบไม่เพียงแต่ทำให้ต้องขบคิดว่าจะสามารถอาศัยวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา เช่น การศึกษาภาคสนาม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในการศึกษาได้แค่ไหนอย่างไร หากแต่ยังท้าทายว่าจะอาศัยแนวคิดทางมานุษยวิทยา เช่น “คนใน” ในการทำความเข้าใจและอธิบายปัญหาได้เพียงไหน รวมถึงว่าจะจัดวางความสัมพันธ์กับ “คนนอก” อย่างไร ไม่นับรวมสภาพการเมืองในปัจจุบันที่ทำให้ต้องขบคิดว่าจะสามารถผลักดันข้อเสนอเชิงวิชาการให้เป็นที่ยอมรับในระดับนโยบายและมีผลในทางปฏิบัติได้เพียงไหน อย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามและข้อท้าทายที่นักมานุษยวิทยารวมถึงผู้ศึกษาชายแดนภาคใต้ต้องเผชิญกันต่อไป

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ. 2551. *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2553. *"...หมู่บ้าน...ไม่สงบ": ภาพความรุนแรงในภาคใต้ในมิติชาติ, นานาชาติ และอนาคต*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ทวีศักดิ์ เผือกสม และ จิรวัดน์ แสงทอง. 2551. "บทนำเสนอ: ว่าด้วยการสร้างความเป็นมลายู." ใน อนนโธนี มิลเนอร์. *เกอราจาอัน: วัฒนธรรมการเมืองมลายูในช่วงอรุณรุ่งของระบอบอาณานิคม*, แปลโดย ชนิตา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ทวีศักดิ์ เผือกสม และ ธนภาพุ เดชพาวุฒิกุล. 2554. "บทนำเสนอ: สภาวะความเป็นสมัยใหม่อันแตกกระจาย." *รู้ไปยาวด 2(3)* กรกฎาคม – ธันวาคม: 5-13.

ธัญญธร สายปัญญา. 2556. "สวยอย่างไรให้เหมาะสม: ความคิดและปฏิบัติการเกี่ยวกับการแต่งกายของผู้หญิงมุสลิมภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้." วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2546. "ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา." วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัตติยา สาและ. 2551. "ปฏิสัมพันธ์ 'ใหม่': ชาวพุทธ-มุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 342-404. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

วิไลวรรณ จงวิไลเกษม. 2552. "สงครามความทรงจำ: การรับรู้กับความทรงจำร่วมทางสังคมในวิกฤตไฟใต้." บทความประกอบการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 10, สงขลา: ศูนย์ประชุมนานาชาติเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 1-2 ธันวาคม 2552.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. 2551. " 'ปาเยาะห์เนาะยาดินาญ' (มันยากที่จะเป็นนาค): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน." วิทยานิพนธ์

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. 2552. "สัญลักษณ์ ร่างกาย และพิธีกรรม: รัฐไทยในความเป็นมลายู." *ฟ้าเดียวกัน* 7(1) (มกราคม – มีนาคม): 112-137.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2547. "ศรีวิชัยในรัฐปัตตานี." ใน *ประวัติศาสตร์ปกปิดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้: รัฐปัตตานีใน "ศรีวิชัย" เก่ากว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์*, บรรณาธิการโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2550. *เล่าขานตำนานใต้*. นครปฐม: ศูนย์สันติศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศุภราภรณ์ กันตะพัฒนา. 2556. "พิธีกรรมความเชื่อมลายูท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาบ้านกงกาเยาะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา." วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อนุสรณ์ อุณโณ. 2556. "'ในปีตีะมาแกปีแน' (ในปีไม่กินหมาก): พิธีกรรมความเชื่อมลายูในกระแสการเปลี่ยนแปลง." ใน *วิจัยวัฒนธรรมครั้งที่ 3 การประชุมวิชาการทางวัฒนธรรมระดับชาติ*, โดย กลุ่มวิจัยและพัฒนา สำนักนวัตกรรมการทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

อิบรอฮิม ชุกรี. 2549. *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. ปัตตานี: สถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

Jory, Patrick and Jirawat Saengthong, editors. 2009. *ภาพลอกหลอน ณ ชายแดนใต้ของไทย: การเขียนประวัติศาสตร์ปัตตานีและโลกอิสลาม (The Phantasm in Southern Thailand: Historical writings on Patani and the Islamic world)*. หนังสือรวมบทความการประชุมนานาชาติ (Conference Proceedings) เรื่อง The Phantasm in Southern Thailand: Historical Writings on Patani and the Islamic World. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 11-12 ธันวาคม 2552.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Abuza, Zachary. 2003. *Militant Islam in Southeast Asia: Crucible of terror*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Anuar Nik Mahmud, Nik. 1994. *The Malay Unrest in South Thailand: An issue in Malayan-Thai border relations*. Selangor: Institut Alam dan Tamadun Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Askew, Marc. 2007. *Conspiracy, Politics, and a Disorderly Border: The struggle to comprehend insurgency in Thailand's Deep South*. Singapore: East-West Center. Washington and ISEAS.
- Askew, Marc. 2009. "Landscape of Fear, Horizons of Trust: Villagers dealing with danger in Thailand's insurgent South." *Journal of Southeast Asian Studies* 40(1): 59-86.
- Askew, Marc. 2010. "Insurgency and the Market for Violence in Southern Thailand: 'Neither war nor peace'." *Asian Survey* 50(6): 1107-1134.
- Che Man, Wan Kadir. 1990. *Muslim Separatism: The moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand*. Singapore: Oxford University Press.
- Che Man, Wan Kadir. 1995. "National Integration and Resistance Movement: The case of Muslims in Southern Thailand." In *Regions and National Integration in Thailand 1892-1992*, edited by Volker Grabowsky, 232-250. Wiesbaden: HarrassowitzVerlag.
- Connors, Michael K. 2006. "War on Error and the Southern Fire: How terrorism analysts get it wrong." *Critical Asian Studies* 38(1): 151-175.
- Cornish, Andrew. 1997. *Whose Place is This?: Malay rubber producers and Thai government officials in Yala*. Bangkok: White Lotus Press.
- Croissant, Aurel. 2005. "Unrest in South Thailand: Contours, causes and consequences since 2001." *Contemporary Southeast Asia* 27(1): 21-43.

- Dorairajoo, Saroja D. 2006. "Khao Yam Violence: A survey of some of the factors contributing to the violence in Southern Thailand." *Asian Cultural Studies Journal* 5(3): 465-471.
- Dorairajoo, Saroja D. 2007. "From Mecca to Yala: The state and status of Islam in present-day Thailand." An Unpublished Paper.
- Dulyakasem, Uthai. 1984. "Muslim-Malay Separatism in Southern Thailand: Factors underlying the political revolt." In *Armed Separatism in Southeast Asia*, edited by Lim Joo-Jock and Vani S., 217-233. Pasir Panjang: Institute of Southeast Asian Studies.
- Dulyakasem, Uthai. 1988. "The Emergence and Escalation of Ethnic Nationalism: The case of the Muslim Malays in Southern Siam." In *Islam and Society in Southeast Asia*, edited by Taufik Abdullah and Sharon Siddique, 208-249. Pasir Panjang: Institute of Southeast Asian Studies.
- Farouk, Omar. 1988. "The Origins and Evolution of Malay-Muslim Ethnic Nationalism in Southern Thailand." In *Islam and Society in Southeast Asia*, Edited by Taufik Abdullah and Sharon Siddique, Pasir Panjang: Institute of Southeast Asian Studies.
- Fraser, Thomas M. 1962. *Rusembilan: A Malay fishing village in Southern Thailand*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Golomb, Louis. 1985. *An Anthropology of Curing in Multiethnic Thailand*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Haemindra, Nantawan. 1976. "The Problem of the Thai-Muslims in the Four Southern provinces of Thailand (Part One)." *Journal of Southeast Asian Studies* 7(2): 197-225.
- Haemindra, Nantawan. 1977. "The Problem of the Thai-Muslims in the Four Southern provinces of Thailand (Part Two)." *Journal of Southeast Asian Studies* 8(1): 85-105.

- Idris, Ahmad. 1995. "Tradition and Cultural Background of the Patani Region." In *Regions and National Integration in Thailand 1892-1992*, edited by Volker Grabowsky, 195-210. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Jerryson, Michael K. 2011. *Buddhist Fury: Religion and violence in Southern Thailand*. New York: Oxford University Press.
- Jitpiomsri, Srisompob and Panyasak Sobhonvasu. 2006 "Unpacking Thailand's Southern Conflict: The poverty of structural explanations." *Critical Asian Studies* 8(1): 95-117.
- Liow, Joseph Chinyong. 2006 "International Jihad and Muslim Radicalism in Thailand?: Toward and alternative interpretation." *Asia Policy* 2: 89-108.
- McCargo, Duncan. 2006. "Thaksin and the Resurgence of Violence in the Thai South: Network monarchy strikes back?" *Critical Asian Studies* 38(1): 39-71.
- McCargo, Duncan. 2008. *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- McVey, Ruth. 1984. "Separatism and the Paradoxes of the Nation-state in Perspective." In *Armed Separatism in Southeast Asia*, edited by Lim Joo-Jock and Vani S., 3-29. Pasir Panjang: Institute of Southeast Asian Studies.
- Pitsuwan, Surin. 1988. "The Lotus and the Crescent: Clashes of religious symbolisms in Southern Thailand." In *Ethnic Conflict in Buddhist Societies*, edited by K.M. de Silva et.al., 187-201. London: Pinter Publishers.
- Prachuabmoh, Chavivan. 1980. "The Role of Women in Maintaining Ethnic Identities and Boundaries: A case of Thai Muslims (The Malay-speaking group) in Southern Thailand." An unpublished PhD Dissertation in Anthropology, University of Hawaii.

- Satha-Anand, Chaiwat. 1993. "Kru-ze: A theatre for renegotiating Muslim identity." *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 8(1): 195-218.
- Satha-Anand, Chaiwat. 1994. "Hijab and Moments of Legitimation: Islamic resurgence in Thai society." In *Asian Visions of Authority: Religion and the modern states of East and Southeast Asia*, edited by Charles F. Keyes et.al, 285-289. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Scupin, Raymond. 1986. "Thailand as a Plural Society: Ethnic interaction in a Buddhist kingdom." *Crossroads* 2(3): 115-140.
- Sugunnasil, Wattana. 2006 "Islam, Radicalism, and Violence in Southern Thailand: Berjihad di Patani and the 28 April 2004 attacks." *Critical Asian Studies* 8(1): 123.
- Uhlig, Harald. 1995. "Southern Thailand and its Border Provinces." In *Regions and National Integration in Thailand 1892-1992*, edited by Volker Grabowsky, 211-231. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Unno, Anusorn. 2011. "We Love 'Mr. King': Exceptional sovereignty, submissive subjectivity, and mediated agency in Islamic Southern Thailand." An Unpublished PhD Dissertation in Anthropology, University of Washington.